

Justis- og beredskapsdepartementet
Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

Vår saksbehandler
Amund Johnsrud
+47 97 54 18 42

Vår dato
16.10.2023
Deres dato
16.06.2023

Vår referanse
23/00492-9
Deres referanse
23-2619

Høring NOU 2023:17 Nå er det alvor – Totalberedskapskommisjonen. Høringssvar fra Norges Bondelag

Totalberedskapskommisjonen har gjort et betydelig arbeid, og har lagt fram en omfattende utredning. Norges Bondelag mener utredningen NOU 2023:17 *Nå er det alvor* gir et svært godt og oppdatert grunnlag for dimensjoneringa av totalberedskapen i Norge framover.

Norges Bondelag er opptatt av at utredningen gis ei brei oppfølging videre. Anbefalingene kommisjonen kommer med må bli lagt til grunn for politiske vedtak og tatt inn i alt relevant planverk.

Kommisjonen konkluderer med at en rekke faktorer øker behovet for å styrke beredskapstenking og tiltak i samfunnet, etter at vi i en periode etter den kalde krigen har bygd ned mange av strukturene som blei etablert etter andre verdenskrig. Det er behov for sterkere statlig styring på flere områder, bedre samordning samt en rekke beredskapstiltak på kritiske samfunnssektorer.

Scenarier av betydning er klimaendringer og konsekvensene av disse, ulykker, krig og hybrid-konflikter, CBRNE¹ -hendelser, og forstyrrelser i forsyningslinjer verden over.

Det er svært viktig at kommisjonen har et tydelig fokus på matforsyning og forsyningsberedskap som sådan. Anbefalinga om økt sjølforsyning er svært viktig, og må følges opp i forbindelse med den vedtatte opptrappingsplanen for landbruket.

Landbruk er viktig i beredskapssammenheng på flere sentrale strategiske områder, og egen matproduksjon må sikres gjennom kompetanse, løpende produksjon i hele landet og lagerberedskap.

Norges Bondelag støtter alle kommisjonens 10 hovedanbefalinger.

Hendelser både med pandemi, krig i Europa, og konsekvensene av klimaendringer de siste åra har tydeliggjort behovet for en styrka nasjonal politikk på beredskapsområdet. Samfunnets motstandsdyktighet mot et bredt spekter av kriseutfordringer må bygges nedenfra, fra den enkelte

¹ Hendelser der personer utsettes for farlige kjemiske stoffer (C), biologiske agens (B), radioaktive stoffer (R), stråling fra nukleært materiale (N) og/eller eksplosiver (E) omtales som CBRNE-hendelser. Felles for disse hendelsene er at de har stort skadepotensial og ofte er ukjente for helsepersonell.

innbygger og næringsaktør og opp via kommune, fylke til nasjonalt nivå. Dette har kommisjonen beskrevet godt.

Den tiende og siste hovedanbefalinga er å styrke forsyningssikkerheten. Kommisjonen argumenterer for at vi i større grad må bort fra forsyning etter «just in time»-prinsippet til heller å bygge forsyningssikkerhet etter prinsippet om «just in case». Det må bygges buffer av kritiske varer i næringslivet og på offentlige beredskapslager for spesielt kritiske varer. Lageroppbyggingsplaner er også beskrevet.

Norges Bondelag vurderer dette som et veldig viktig prinsipp. Dagens nasjonale produksjon og forsyning for eksempel av mat er avhengig av en lang rekke store og små forsyningslinjer. For at systemet skal fungere, så må en ha tilstrekkelig beredskap i alle disse. Dette innebærer at en over tid må bygge beredskap inn i de ordinære verdikjedene. Matkjeden er et komplekst system med en lang rekke helt nødvendige funksjoner i form av kompetanse, teknologi, organisasjon, logistikk og innsatsfaktorer m.m.

En forutsetning for nødvendig grunnberedskap er uansett å opprettholde egen kompetanse om ressursutnyttning, produksjon og foredling i verdikjeden gjennom en aktiv og lønnsom matproduksjon i hele landet.

Kommisjonens hovedanbefalinger NOU Kapittel 2

Totalberedskapskommisjonens hovedanbefalinger er oppsummert i 10 punkter. Innledningsvis gir vi kommentarer og innspill til noen av dem:

- *en motstandsdyktig og utholdende befolkning*

I primærlandbruket bør det være et mål at hvert gårdsbruk har en beredskapsplan for å drive i 72 timer ved kriser. Det innebærer f.eks. å ha mulighet for tiltak som å sikre energi- og vassforsyning i en slik periode, samt tilgang til fôr og lager av nødvendige innsatsmidler for å holde produksjonen i gang og kunne lagre produktene uten at kvaliteten forringes.

Å sikre vass- og strømforsyning i 72 timer, henger gjerne sammen, siden mange gårder ikke er tilknyttet kommunalt vannverk. Oppvarming og kjøling av husdyrrom vil også kunne påvirkes av bortfall i strømforsyning. Det vil derfor være behov for tilkoplingsmulighet for strømaggregat til bruk i drifta.

- *styrke lokalt og regionalt nivå i beredskapen/styrke tverrsektorielt samarbeid/tettere integrering av næringslivet i den nasjonale beredskapsstrukturen*

Norges Bondelag støtter kommisjonen i forslaget om å utvikle en rådsstruktur på alle tre forvaltningsnivå, der næringslivet inviteres med. Med vår store bredde i landbruket har vi kontaktnett til alle bønder. Organisasjonen, med våre fylkeslag, er beredt til å delta aktivt i dette rådsarbeidet og ser fram til invitasjonen. Det er ønskelig å trekke bondelaget med i de kommunale rådene også, det forutsetter at tapt arbeidstid/kostnad til avløser dekkes for dem som møter i rådet.

Norges Bondelag vil peke på behovet for tverrsektorielt samarbeid, som har blitt synliggjort ved naturhendelser de siste åra. De ulike aktørene handler ut fra hver sine regelverk. Med mange ulike aktører involvert når en naturhendelse oppstår, blir situasjonen lett uoversiktlig for de skadelidte. Samhandling mellom ulike aktører før, under og etter hendelser må forsterkes. Myndighetene har en unik mulighet til å kartlegge hvilke endringer som må til og ei prioritering av disse gjennom ei evaluering av ulike naturhendelser de siste åra.

Lokalt

Bønder med sin maskinpark, praktiske kunnskap og lokalkjennskap er en verdifull ressurs for den lokale beredskapen. I et samarbeid mellom kommunen og næringa må det legges til rette for at disse ressursene tas inn i de kommunale beredskapsplanene. Kommisjonen foreslår å opprette en

forsterkningsordning for kommunal krisehåndtering. Norges Bondelag er enig i at det kan være hensiktsmessig for å kople private ressurser opp mot dem kommunen besitter.

Det er gjort noen erfaringer som viser at det er uklart og kan oppstå gråsoner hva gjelder ansvar og forsikring av det private utstyret som brukes av bonden under krisehendelser. Norges Bondelag ber om at det avklares hvor ansvaret ligger om skade skjer. Det må bli mer tydelig avklart og gjort avtaler om dette som stadfester hvem bonden bidrar på vegne av i arbeidet hen utfører, eksempelvis med lokalt brannvesen/kommune. Den som har ansvaret, er oppdragsgiver, evt. dennes ansvarsforsikring, og må bære kostnadene om noe går galt og utstyret eller bonden skades. Det kan ikke være bonden som har ansvaret for forsikring på seg sjøl eller utstyret sitt i slike tilfeller.

Kommisjonen foreslår at det inngås beredskapsavtaler mellom myndighetene og aktører i næringslivet (Kap. 12.3) Norges Bondelag støtter dette, men er opptatt av at slike avtaler må kunne tilpasses landbrukets struktur med mange små enkeltpersonsforetak, og nettopp definere og avklare ansvar og forpliktelser hvis ressursene tas i bruk.

[Sikringsradioen](#) er et vhf-basert nødnett med egne basestasjoner som i enkelte sammenhenger har vært eneste fungerende nødnett under ekstremhendelser som storbranner, storm og skred. Sikringsradioen bør være en del av den totale beredskapen og brukes ved krisehendelser.

Brannøvelser for driftsbygninger i landbruket gjennomføres med ujamne mellomrom på initiativ fra Landbrukets Brannvernkomite. Det øker kunnskap til nødetatene, bonden/dyreeier, organisasjonene rundt bonden, forsikringsselskapene m.fl. Dette bør settes i system slik at det foregår årlig på ulike steder i landet.

Det er et behov for at brann- og redning får god nok opplæring og kunnskap/øvelse som omfatter redning av dyr og ulykker på grunn av gjødselsgass.

Regionalt

Kommisjonen mener at statsforvalterens samordningsfunksjon bør styrkes, og viser bl.a. annet til ulikhetene i ressursgrunnlag mellom kommuner. Norges Bondelag ser det som bra at statsforvalteren kan støtte kommunene i deres beredskapsplanlegging, samtidig mener vi at samordningen mellom de ulike statlige enhetene på regionalt nivå er ei viktig oppgave å ta tak i for embetet, noe kommisjonen også er opptatt av. Utenom statsforvalter er den regionale staten mer og mer prega av funksjonell og ikke geografisk organisering. Det medfører risiko for «silotenking» hos dem, samt manglende samordning og tilstedeværelse lokalt, jf. det som er påpekt om behovet for tverrsektorielt samarbeid. I møte med kommunene og sivilsamfunnet og næringslivet lokalt er denne silotenkinga et problem når det skal prioriteres mellom oppgaver, sikres samsvar mellom ansvar og myndighet og generelt for kommunikasjonen mellom lokalsamfunnet og det regionale myndighetsnivået.

I forarbeidene til regionreformen som er blitt gjennomført fra 2020, er dette problemet pekt på. Til det reformarbeidet kom det anbefalinger om å styrke statsforvalteren og deres samordningsrolle i møte med de andre regionale statsetatene (Se bl.a. *Rapport fra ekspertutvalg Regionreformen Desentralisering av oppgaver fra staten til fylkeskommunene. Februar 2018. Kommunal- og moderniseringsdepartementet*).

Norges Bondelag mener det vil styrke det samla beredskapsarbeidet at statsforvalteren får bedre muligheter og mer makt overfor den øvrige regionale staten for å sikre god samordning av statens ressurser regionalt. Ikke minst vil det være en fordel for beredskapsarbeidet lokalt, i kommunene.

- *videreutvikle grunnberedskapen*

Ut fra et perspektiv som handler om matsikkerhet bør det bli gitt grunnleggende kunnskap om matproduksjon til befolkningen, spesielt mot barn og unge. Kunnskap om matproduksjon og forutsetningene for matproduksjon kan i større grad bli en del av planverket i grunnskolen.

Sammenhengen mellom et lands matproduksjon og landets evne til sjølforsyning bør bli synliggjort bedre enn tilfellet er i dag.

Kunnskaper om matproduksjonen, og de naturgitte vilkåra for matproduksjon, er heller ikke gode nok i store deler av befolkningen. Med det som bakgrunn bør elever i grunnskolen også få praktisk kunnskap om matproduksjon, f.eks. ved dyrking av noen grønnsakkulturer. Målet for opplæringa må være at elevene får tilstrekkelig kunnskap til sjøl å kunne dyrke enkle vekster. Slik kunnskap vil styrke landets beredskapsevne.

I Norges Bondelag er det mye frivillig innsats i våre 500 lokallag. Disse bidrar i lokalsamfunnene og er en del av totalberedskapen. Lokallaga har oversikt over medlemmer og god lokalkjennskap, og kan mobilisere mange personer og utstyr på kort varsel.

- *forsterke arbeidet med infrastruktur og digital sikkerhet*

Økende grad av digitalisering i landbruket øker denne type sårbarhet i produksjonene. Det er vesentlig for matproduksjonen å ha/sikre tilgang på relevante data. Alternativer og back-up-systemer for å hente inn data må være tilgjengelig.

- *styrke forsyningssikkerheten*

Norges Bondelag støtter forslaget om å etablere en forsyningsberedskapsorganisasjon på nasjonalt nivå (kap. 13.9.1).

Finsk modell

I Finland har en etablert den nasjonale *Forsørjningsberedskapsorganisationen (FBO)*. Den består av et samarbeids- og sakkyndignettverk med ca. 1 000 deltakere, fra både offentlig og privat sektor og den tilknyttede *Forsørjningsberedskapscentralen (FBC)*. Norges Bondelag mener, på samme måte som kommisjonen (kap. 12.5.2), at det er hensiktsmessig å lære av Finland ved ny organisering av beredskapsarbeidet i Norge. Vedlagt vårt høringsssvar er ei oversikt over og beskrivelse av den finske modellen.

Bruke lokale leverandører

I kap. 12.3.1. drøfter kommisjonen om regelverket for offentlige anskaffelser og myndighetenes praktisering av dette ivaretar beredskapshensyn godt nok. Kommisjonen viser til at små og mellomstore bedrifter ikke når opp i nasjonale anbudskonkurranser og at dette er negativt for beredskapevnen. Kommisjonen peker også på at i kommunale anskaffelser er beredskap ikke et relevant kriterium i dag.

Anskaffelsesregelverket og praktiseringa av det medfører derfor at varer/tjenester fra disse bedriftene/foretaka ikke er tilgjengelige i en krisesituasjon, og de samme foretaka er heller ikke trent til å håndtere beredskapssituasjoner om det blir nødvendig.

Norges Bondelag mener det er nødvendig å legge mye mer til rette for at offentlig forvaltning og myndigheter anskaffer varer og tjenester fra lokale leverandører enn tilfellet er i dag. For eksempel bør Forsvaret kunne hente mer av maten de bruker fra nærområdet til forlegningene, og generelt kjøpe norske framfor utenlandske varer der det er gode norske alternativer. Det må også åpnes mer for å dele opp anbud slik at det er mulig for mindre leverandører å delta i konkurransen.

Beredskap må være et legitimt hensyn å legge inn i anbudskriteriene, og det må kunne bli tillagt mer vekt enn tilfellet er i dag.

Vi kommenterer og gir flere innspill til hovedanbefalinga om forsyningssikkerheten som en del av innspillet nedenfor til utredningens kapittel 16, *Matforsyning*:

Matforsyning NOU Kapittel 16

Kommisjonen har skrevet et grundig og omfattende kapittel om matforsyning. Norges Bondelag mener dette er svært viktig, og støtter kommisjonens anbefalinger (kap. 16.6.9):

Nedenfor er våre kommentarer og utdypninger til de enkelte anbefalingene i kapitlet:

1. *å gjennomføre en risiko-, sårbarhets- og beredskapsanalyse (ROS) av norsk matforsyning for å kartlegge den faktiske matvareberedskapen*

Norges Bondelag støtter kommisjonen og mener en slik analyse trengs nå for å få et oppdatert kunnskapsgrunnlag for å kunne foreta de rette prioriteringer og iverksette målretta tiltak for å styrke den nasjonale matvareberedskapen.

Kommisjonen fastslår at norsk matsikkerhet hviler på stabil produksjon av mat- og fôrvarer innenlands. Og at denne igjen forutsetter (1) lønnsomhet i næringene og (2) velfungerende internasjonale handelssystemer. Norges Bondelag merker seg imidlertid at kommisjonen samtidig understreker at vi ikke lenger kan være sikre på at disse internasjonale systemene alltid vil være velfungerende (kap. 2.2.10). Den konkluderer derfor med at det er nødvendig å styrke vår sjølforsyningssevne forstått som evne til å dekke matvarebehovet med innenlandsk produksjon og norsk råvare.

Dette må medføre, slik Norges Bondelag ser det, at en ROS-analyse av norsk matforsyning må ta høyde for at tilførsel av matvarer og innsatsmidler utenfra og inn til Norge kan bli vesentlig redusert både i omfang og av rett kvalitet. Tiltak som følger av analysen, må styrke den innenlandske produksjonen og redusere avhengigheten av de internasjonale handelssystemene. Vi oppfatter at flere av de øvrige anbefalingene kommisjonen gir for matforsyningen understreker nettopp dette.

Sikre infrastrukturen

Å sikre både fysisk og digital infrastruktur er en svært viktig del av beredskapen og risikobildet for norsk matforsyning. Klimaendringer og ekstremvær er en del av dette risikobildet, som har vist seg tydelig inneværende år. Det er viktig å gjøre tiltak som kan hindre/forebygge skader som følge av ekstremvær framover. I flere av de største elvene våre har det blitt mer og mer løsmasser og dermed dårligere plass til vannet. De samfunnsmessige konsekvensene av dette så vi i august da vannet flomma utover store jordbruksarealer og ødela avlingene.

Norges Bondelag mener derfor det må bli enklere å forebygge mot flom på dyrka mark. Tidligere var det årlig tillatt å ta ut masse fra elvemunninger og «kritiske» plasser med tanke på bl.a. flomforebygging. Det må blant annet bli enklere å forebygge mot flom på dyrka mark. Mulighet for flomforebyggende tiltak gjennom masseuttak i utsatte elver er i dag for begrensa, og lovverket for masseuttak i elver bør forenkles.

NVE har et beredskapsansvar for naturhendelser som skred og flom, men også for kraftforsyningsberedskapen. Det vil være helt avgjørende for beredskapen ved framtidige naturhendelser at NVE sikres ressurser til flom- og skredforebyggende tiltak, også for å hindre flom og skred på dyrka mark. Likeså kan vassdragsregulering være et viktig virkemiddel for dette i noen dalfører.

Samfunnskritisk gruppe

Matprodusenter må anses som samfunnskritisk gruppe ved strømrasjonering eller andre nedstengninger av infrastruktur.

Desentralisert anleggsstruktur

Landbrukssamvirkets ansvar som distriktsutbygger var definert som ei politisk målsetting ved opptrappingsvedtaket for landbruket som kom på 70-tallet, Den blei fjerna da regjeringa og stortingsflertallet reviderte landbrukspolitikken gjennom behandlingen av stortingsproposisjon nr. 8 (1992-93) *Landbruk i utvikling*. Siden den gang er landbrukets distriktpolitiske rolle først og fremst knytta til primærproduksjonen og ikke foredlingsindustrien. For industrien har oppgava i tida etterpå vært å sikre en bedriftsøkonomisk effektiv produksjon og redusere kostnadene både

for forbruker og produsent. Beredskapsmessig ser vi nå at det er viktig å ha en foredlingsindustri i hele landet som kan bearbeide råvarer for å opprettholde god matberedskap ute i regionene. Kostnadene ved en desentralisert anleggsstruktur innen matforedling bør framover inngå i budsjettposter som omhandler beredskap.

2. å umiddelbart legge planer for økt selvforsyningsgrad basert på norske råvarer

Kommisjonen uttrykker klar støtte til regjeringas ambisjon for økt sjølforsyning, og understreker at det er både viktig og solidarisk å produsere så mye mat vi kan sjøl, på egne ressurser.

Som kommisjonen, understreker Norges Bondelag, at økt produksjon handler både om mat og fôr, og at grunnlaget må være ressursene vi har i Norge, framfor import. En sjølforsyningsgrad på 50 prosent for mat og fôr er målet i første omgang. Norges Bondelag har beskrevet hvordan dette kan oppnås i jordbruket, innenfor en relativt kort tidshorisont:

<https://www.bondelaget.no/nyhetsarkiv/oppskrift-pa-okt-norsk-selvforsyning>

Nord-Norge

Kommisjonen er spesielt opptatt av situasjonen i Nord-Norge og hvordan den påvirker beredskapsevne og -kapasitet i landsdelen og dermed vår nasjonale beredskap. Den legger til grunn at å opprettholde befolkningen i Nord-Norge og Finnmark spesielt, samt på Svalbard, er et sikkerhetspolitisk anliggende og i ei særstilling. Norges Bondelag vil poengtere at ei forsterka satsing på landbruket vil være et godt og målretta tiltak for å opprettholde og utvikle næringslivet i landsdelen. Den spredte strukturen i landbruket med tilstedeværelse i alle kommuner betyr at næringa er særskilt viktig for å opprettholde desentralisert bosetting og næringsvirksomhet i denne landsdelen. Det samme gjelder for mange andre spredtbygde lokalsamfunn landet over.

Det er i utredningen klart påpekt viktigheten av å sikre forsyninger av kritiske varer for Nord-Norge og at forsyningsberedskapen må ta hensyn til det spesielle utfordringsbildet i nordområda. I en krisesituasjon vil en desentralisert matproduksjon være viktig, for eksempel om infrastruktur ødelegges, noe som vanskeliggjør transport av matvarer til og fra de enkelte regionene. Landbruk over hele landet er derfor, slik Norges Bondelag ser det, en forutsetning for sikker matforsyning. Det er aller mest tydelig i de tre nordnorske fylka, men gjelder i realiteten for hele landet. Vi så det sist i forbindelse med ekstrem-været «Hans», der både vei og jernbane mellom landsdeler var berørt av flom og ras. Dette påvirker også tilgang til innsatsvarer som kraftfôr, mineralgjødsel, plantevernmidler mm.

- 3. å styrke lagerhold av matkorn betydelig utover dagens ambisjon/*
- 4. å sikre nødvendige lagre av kritiske innsatsfaktorer til matproduksjon*

Beredskapslager er nevnt som et konkret tiltak i utredningen og lager av matkorn er vedtatt etablert fra 2024. Dette er svært viktig, og er et tiltak Norges Bondelag støtter og har jobba for i mange år.

Totalberedskapskommisjonen er helt klar på behovet for slike lagre. Matkornlagrene som allerede er vedtatt etablert skal legges til eksisterende varestrøm i kornmarkedet i Norge. Norges Bondelag mener at beredskapslager samtidig må sees i sammenheng med infrastruktur i et breiere perspektiv enn kun den innenlandske kornstrømmen for matkorn. Eksempelvis vil strategiske og robuste havneanlegg være ei alternativ forsyningslinje ved ulike typer krise. Dette gjelder også mottak av landbruksvarer, gjødsel og såvarer.

Det er riktig å legge inn distribuert lagerbuffer i den norske kornstrømmen både på gårdsnivå og på mottaksanlegg i kornområda. Men det kan være utilstrekkelig å bare basere beredskapslagringa på denne modellen. Lager må være spredt også ut i andre deler av landet, i og med at en for geografisk avgrensa lagring vil være å legge enda flere egg i samme korg.

En rekke ulike scenarier kan påvirke både tilgang på innsatsfaktorer, produksjon, foredling, lager og logistikk i alle ledd. Det å legge alt av beredskapslager på samme sted som en driver egen produksjon vil være sårbart. Beredskap må innebære å gjøre forberedelser i eksisterende varestrøm, men også å forberede flere forsyningsstrømmer som en kan spille på. Som nasjon vil vi

i visse kriser være avhengig av å få inn import fra sjøvegen. Dette taler for at rene beredskapslagre av matkorn også må etableres oppover langs kysten ved havneanlegg med tilstrekkelig kapasitet.

Det er videre grunn til å merke seg at NATO, med Sverige og Finlands inntreden i alliansen, nå planlegger for utstrakt logistikk fra norskekysten inn gjennom Norge og til Sverige og Finland. Det vil trolig være fornuftig å tenke samme modell på kornberedskap også – i tillegg til oppbygging av bufferlager i kornområda. Vi bør gjøre oss sjøl i stand til å bruke flere kanaler for forsyning ved krise. Både å bruke egen buffer, og å hente inn import via sjøvegen til lageranlegg på kysten. Jf. også kommisjonens forslag om økt samarbeid om forsyningsberedskap i Norden, dvs. med Sverige og Finland.

For grovfôrbaserte produksjoner vil en i noen grad kunne erstatte kraftfôr med grovfôr i en krise, mens det for fjørfe og svin ikke vil finnes alternative fôr-forslag. Avvikling av husdyrproduksjon i en fôrkrise vil ha langsiktige konsekvenser, da flere av produksjonene tar lang tid å bygge opp på nytt. Dette må for all del unngås.

Finland har etablert lagre med konkrete krav til volum av ulike kritiske varer og innsatsmidler. Dette er standarder som kan være relevante å ta utgangspunkt i også ved lageroppbygging i Norge:

Lagstadgade lager fortfarande viktiga

Obligatoriska upplag och säkerhetsupplag av fossila importerade bränslen för minst 5 mån. av

- råolja, diesel/lätt brännolja, flygfotogen och bensin

Säkerhetsupplagring av spannmål

- Brödsäd (havre, vete och korn) för minst 6 mån., FBC utökar för närvarande lagren med 2,5 mån
- Kommersiella lager: lantgårdar, partiaffärer, industrisektorn
- Utsäde
- Säkerhetsupplagringen av spannmål som stödjer livsmedelsförsörjning är ytterst kostnadseffektiv i Finland och dess årliga kostnad är cirka 1 euro per invånare år 2023

Upplagring av läkemedel och medicinska artiklar

Kilde: Forsörjningsberedskapscentralen (FBC) i Finland

Flere av samvirkeorganisasjonene i norsk landbruk har erfaring med lagerlegging, og vil kunne være viktige samarbeidspartnere i et offentlig privat samarbeid på matberedskapsområdet. Markedsregulatorene har allerede en beredskapsfunksjon i dag gjennom balansering og risikoreduserende tiltak i råvaremarkedet. Ei reorientering mot matberedskap vil kreve at en går opp rammene for hva et beredskapssamarbeid bør inneholde framover, blant annet hvor grensa mellom lagring for beredskapshensyn og lagring for kommersielle interesser går. De private aktørene kan ikke ta ansvaret for lagring av kritiske innsatsfaktorer i beredskapsøyemed uten kompensasjon og tydelige avtaler med staten. Kommisjonen peker sjøl på behovet for samarbeid med næringslivet, og det er nødvendig at et slikt samarbeid etableres og testes i normale tider.

5. å avklare det samlede potensialet for å legge om produksjon innenfor landbruk, havbruk og fiskeriene, og kosthold, på kort og lang sikt ved forsyningskriser

Kommisjonen mener at oppdatert kunnskap om evnen til omstilling av produksjon innen landbruket, fiskeriene og havbruket er nødvendig for å kunne utforme en helhetlig og framtidsretta matberedskap. Den foreslår derfor at det utredes hvilken betydning landbruket har for matvareberedskapen og hvordan omstillingsevnen er. Det er alt bestemt at det samme skal utredes for fisk og sjømat. Norges Bondelag støtter at det gjøres en slik utredning for landbruket, og viser i den sammenheng også til våre kommentarer til kommisjonens anbefaling nr. 1.

6. å styrke overvåkingen av internasjonale mat- og fôrvaremarkeder gjennom samarbeid mellom sentrale myndigheter og næringene

De bondeide samvirkeorganisasjonene, der flere som nevnt er gitt oppgave som markedsregulator for sine produksjoner, har kunnskap som kan være med å fylle ut bildet av de internasjonale markedene for mat og fôr. Det er naturlig at disse organisasjonene er med i et samarbeid med myndighetene om å få fram best mulig informasjon på feltet. Ved behov må det avklares hvilke vilkår og forutsetninger som skal ligge til grunn for slikt samarbeid. Det må tilpasses og ikke vanskeliggjøre samvirkets primæroppgave som markedsaktører og salgskanaler for sine eiere.

7. å styrke samarbeidet med EU og nordiske land om matsikkerhet og matberedskap

Det kan synes som en motsetning når kommisjonen på den ene sida sterkt tilrår å øke den nasjonale matproduksjonen og sjølforsyningsgraden, mens den samtidig ønsker å styrke samarbeidet med naboland og EU om matsikkerhet og -beredskap. Norges Bondelag er av den oppfatning at det er mulig å optimalisere internasjonalt samarbeid på feltet samtidig som vi øker den innenlandske produksjonen.

For å ivareta hensyn til den norske matproduksjonen er det avgjørende å ha et velfungerende importvern, noe det er mulig å ha innenfor de internasjonale avtalene som Norge har slutta seg til, eksempelvis ved å kunne skifte mellom krone- og prosenttoll, avhengig av hva som gir best beskyttelse på det aktuelle tidspunktet. Samtidig ser vi at det er et vedvarende press for å liberalisere den internasjonale handelen med mat. Det er viktig at norske myndigheter i nye forhandlinger, multi- eller bilateralt, ikke lar seg presse til substansielle innrømmelser som svekker den innenlandske produksjonen. Det er i tillegg viktig å beholde nasjonal kontroll og myndighet som sikrer mattryggheten og kvaliteten på produktene og i den innenlandske produksjonen.

Dette står ikke i motsetning til å samarbeide med nærstående land og internasjonale organisasjoner om gode overvåkningsprogram, effektiv informasjonsutveksling mv. Norges Bondelag er positiv til og ser verdien av at slikt samarbeid utvikles videre. Innen Norden kan det ligge til rette for å samarbeide mer om fysisk infrastruktur, finsk og svensk Nato-medlemskap vil som nevnt tidligere, være en ekstra stimulans for dette i beredskapssammenheng. De nordiske landa er alle langt framme innenfor digitalisering av samfunnsfunksjoner. Vi bør samarbeide godt og utveksle erfaringer på området, ikke minst for å redusere sårbarhet/ha back-up-systemer og for å kunne motstå mulige cyber-angrep.

8. å videreføre en restriktiv jordvernpraksis for å sikre nødvendige arealer til matproduksjon, inkludert å vurdere virkemiddelbruk

Norges Bondelags mener at verdien av dyrka, og dyrkbar jord ikke vektlegges tungt nok i omdisponerings- og plansaker, når den settes opp mot andre samfunnsinteresser. Vårt primære standpunkt er at all matjord, både dyrka og dyrkbar, må gis et sterkere juridisk vern, ved at dispensjonsmuligheten i jordlova begrenses. Dette må også gjelde for all matjord, ikke bare «de viktigste jordbruksarealene», slik den nye nasjonale jordvernstrategien tilsier. I påvente av at dette skjer må det nasjonale jordvernålet skjerpes. Stortinget har vedtatt at seinest i 2030 skal den årlige nedbygginga være redusert til maksimalt 2000 dekar dyrka jord. Norges Bondelag mener at det maksimumstaket bør innføres tidligere, seinest i 2026 bør være oppnåelig. Dette målet må også suppleres med et tilsvarende mål for maksimal omdisponering av dyrkbar jord.

Jordvernet må bare vike for nasjonalt viktige samfunnsinteresser når det ikke finnes alternativt areal. Det må også gjennomføres så arealeffektivt som mulig, slik som i samferdselsprosjekter. Eksempelvis er tunneler noe dyrere enn åpne veistrekninger, men mer bruk av dem vil minske tap av jord, og bør derfor brukes oftere.

Opsjonsavtaler vil kunne være førende for arealbruk i kommunene og har uheldig effekter. Norges Bondelag mener overordna planer må vektas tyngre ved omdisponering etter jordloven, og at opsjonsavtaler bør forbys, for å sikre at jordvernmålene innfris.

Det bør utarbeides kommunale jordvernstrategier der det beskrives konkrete tiltak for vern av matjorda. Det bør vidare vurderes om omdisponering etter jordloven bør legges til statlig nivå for å sikre at jordvernmålene innfris.

Jordressursene må forvaltes med gode tiltak knyttet til jordkultur, bl.a. drenering. Klimaendringer med mer nedbør, vil stille krav til drenering og hydrotekniske tiltak i jordbruket. Kompetanse om jordressursene og klima vil i denne sammenheng være et viktig fokusområde.

9. *å utrede tiltak som kan styrke myndighetenes og næringenes evne til samordnet forebygging og håndtering av plante-, dyre- og fiskesykdommer/*
10. *å iverksette tiltak som kan sikre tilgangen til veterinærtjenester i norsk matproduksjon*

Det er svært alvorlig at Mattilsynet har meddelt kommisjonen at de ikke har ressurser nok til å håndtere flere samtidige og komplekse hendelser over tid. Det er pekt på at stramme økonomiske rammer innebærer en tydelig risiko for en svekka beredskap på myndighetsnivå. Norges Bondelag ber om at kommisjonens forslag om å styrke grunnbemanninga i Mattilsynet blir fulgt opp både av hensyn til beredskap og daglig drift, ikke minst oppfølging av dyrevelferdssaker. Det vises samtidig til at tilgangen til veterinærtjenester i norsk matproduksjon er pressa, kommisjonen ber derfor om nødvendige tiltak her. Under koronapandemien blei både bønder og veterinærer i produksjonsdyrpraksis klassifisert som samfunnskritisk personell.

Norges Bondelag vil sterkt understreke nødvendigheten av å følge opp rapporten om tilgang på veterinærtjenester (10.mars 2023) som beskriver tiltak for å bedre veterinærdekning. Vi har også spilt inn tilleggstiltak i vårt innspill til dyrevelferdsmeldinga (15. september i år). Det er særlig viktig å sikre at veterinærtjenestene dekker alle deler av landet og alle produksjoner og til en kostnad som er håndterbar for brukeren. Distrikter med lange reiseavstander er særlig utsatt for sårbar veterinærsituasjon.

Kommisjonen mener det er nødvendig å styrke myndighetenes og næringenes evne til samordna forebygging og håndtering av plante-, dyre og fiskesykdommer. Fra Norges Bondelags side ønsker vi et slikt initiativ velkommen og ser fram til en tillitsbasert dialog der formålet er å få til gode løsninger basert på effektiv ressursbruk og ei hensiktsmessig fordeling av oppgaver og roller mellom aktørene. Det blei utarbeidet en nasjonal dyrehelsestrategi i 2021, av næring og myndigheter i samarbeid. Denne må følges opp.

Som konkret eksempel kan vi vise til Rogaland der det har vært flere tilfeller av smittsomme dyresjukdommer de siste åra. Fra første utbrudd av fugleinfluensa i 2021 har beredskapsarbeidet i fylket tatt en form regionalt som effektivt ivaretar husdyr, produsenter, næringa og informasjonsbehovet i befolkningen. Modellen Mattilsynet har utvikla i Rogaland krevde mye ressurser, men har resultert i ei god og balansert samhandling mellom berørte parter. I ei tid der en kan forvente økt smittepress er det påregnelig at dette vil føre til slitasje på ansatte, og allerede i dag hentes det inn ressurser utenfor regionen, for eksempel ved prøvetaking av et større antall husdyr (storfetuberkulose er et konkret eksempel). Det viser behovet for å øke grunnbemanninga til Mattilsynet.

Husdyrrike områder spesielt, bør ha nødvendig analyseutstyr tilgjengelig for å forkorte tida fra prøvetaking til sikkert resultat foreligger. Eksempelvis analyseres fugleinfluensa-prøvene fra Rogaland ved Veterinærinstituttets lokaler i Ås pr. i dag på grunn av manglende tilgang på godkjent laboratoriefasiliteter hos Veterinærinstituttets lokaler i Rogaland.

Norge utmerker seg med blant de landa som bruker minst antibiotika i husdyrproduksjonen, og har lavest forekomst av antibiotikaresistens. Det er av vital betydning å videreføre og helst forsterke de rammevilkår og regler som gjør det mulig å beholde denne svært gunstige statusen.

11. å utvide Rådet for matvareberedskap slik at det omfatter myndigheter og aktører fra produksjon og videreforedling.

Norges Bondelag mener, som kommisjonen, det er gode grunner for en slik utvidelse, og ønsker å delta i rådet som representant for primærprodusentene, sammen med Norges Fiskarlag og havbruksnæringa.

Erfaringer fra pandemien gjør at Rådet for matberedskap bør legges til Landbruks- og matdepartementet.

Rådet bør få et utvida mandat. Dette for å se på hvordan sikre matforsyning i ei krisetid der en slik kommisjonen påpeker - ikke kan forutsette ubrutte forsyningslinjer inn til Norge.

For å håndtere økende utfordringer med pandemier innen dyrehelse, bør det etableres et eget kriseutvalg for plante-, dyre- og fiskesjukdommer. Kriseutvalget bør ledes av Mattilsynet og ha en beredskapsfunksjon.

Med vennlig hilsen

Elektronisk godkjent, uten underskrift

Bjørn Gimming

Sigrid Hjørnegård

Vedlegg:

- Försörjningsberedskapsarbetet i Finland. Plansjeserie 22.09.2023. Miika Ilomäki, Försörjningsberedskapcentralen (FBC) i Finland